

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВІДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

нові інституціональні структури методами та інструментами соціально-психологічного впливу на винуватців екологодеструктивних наслідків. До інституцій (методів) громадського впливу слід віднести: суспільну думку; вплив громадськості; надання переваг екологічно чистій продукції, товарам, виробництво яких здійснюється на основі застосування ресурсо- та енергозберігаючих технологій. Така позиція споживачів впливає на конкурентоспроможність виробників і змушує їх посилювати увагу до екологічної складової стратегії свого розвитку, в цілому сприяє екологізації економіки.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави процес інституціональних трансформацій розуміти як удосконалення інституціональних форм, що здійснюється в руслі еволюції, яка задається типом інституціональної матриці суспільства. Багатогранність та багатоаспектність екологіко-економічних проблем аграрного природокористування вимагає застосування системного підходу щодо дослідження його сутнісних характеристик, інституціонального забезпечення та екологічної безпеки. Обґрутовані концептуальні положення щодо трансформації базисних інститутів регулювання аграрного природокористування в інституції нового типу становлять методологічну основу формування інституціонального середовища в цій сфері. Частину цих положень можна успішно адаптувати й щодо формування базисних інститутів регулювання природокористуванням і в інших сферах економіки.

Список використаних джерел

1. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 1999. – Т. 35. №2. – С. 3–20.
2. Региональные проблемы переходной экономики: вопросы теории и практики // [под ред. В.Г. Алиева]. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика». – 2002. – 646 с.
3. Поворозник В.О. Інституційні зміни в умовах трансформаційної економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / В.О. Поворозник. – К., 2006. – 19 с.
4. Бодюк А.В. Фіiscalні аспекти економічного природокористування: [монографія] / А.В. Бодюк. – Ірпінь: Національна академія ДПС України. – 2004. – 507 с.
5. Лисицьян Е.Н. Охрана природы в зарубежных странах / Е.Н. Лисицьян. – М.: Агропромиздат, 1987. – 215 с.
6. Лисицьян Е.Н., Розенбаум Ю.А. Экологическая политика буржуазных стран: право и управление / Е.Н. Лисицьян, Ю.А. Розенбаум. – М.: ИИОН АН СССР, 1985. – 66 с.
7. Мордвінов О. Принципы формувания механизма управления природокористуванням в аграрній сфері переходної економіки / О. Мордвінов // Зб. наукових праць Української академії державного управління при Президентові України. – К.: Вид-во УАДУ. – 2000. – Вип. 1. – С. 191–203.
8. Хвесик М.А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування: [монографія] / М.А. Хвесик, В.А. Голян, А.І. Крисак. – К.: Кондор, 2007. – 522 с.

В.М. ТИЩЕНКО,

к.е.н., доцент, Київська державна академія водного транспорту

Діяльність суб'єктів господарювання у структурі національної економіки

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти розвитку первинної структурної ланки національної економіки – підприємства, проаналізовано сучасний стан функціонування підприємств в Україні та визначено основні тенденції їх розвитку в нових умовах господарювання.

Ключові слова: підприємство, види підприємств, трансформація економіки, євроінтеграція, фінансовий результат.

В.Н. ТИЩЕНКО,

к.э.н., доцент, Киевская государственная академия водного транспорта

Деятельность субъектов хозяйствования в структуре национальной экономики

В статье исследованы теоретические и практические аспекты развития первичного структурного звена национальной экономики – предприятия, проанализировано современное состояние функционирования предприятий в Украине и определены основные тенденции их развития в новых условиях хозяйствования.

Ключевые слова: предприятие, виды предприятий, трансформация экономики, евроинтеграция, финансовый результат.

V.M. TYSCHENKO,

Ph.D., associate professor, Kyiv state maritime academy

The activity of economic entities in the structure of the national economy

The article deals with the theoretical and practical aspects of the development of an enterprise as a primary structural unit of the national economy, the modern state of operation of enterprises in Ukraine is examined, the main trends of their development in the new economic conditions are defined.

Keywords: enterprise, types of business, economic transformation, European integration, financial result.

Постановка проблеми. Трансформація державної форми власності в Україні у середині 90-х років минулого сто-

ліття викликала масштабні зміни у структурі національної економіки і сприяла появлі нових підходів до організації ви-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

робництва. В результаті виникли нові організаційно–правові форми господарювання.

Головним і незмінним пріоритетом України на найближчому перспективу, основою стратегії економічного та соціального розвитку є євроінтеграція. Євроінтеграційний курс України – ефективний стимул для глибинного реформування економіки, який вимагає системних змін задля забезпечення пристосування суб'єктів господарювання до роботи в нових умовах.

Аналіз досліджень та публікацій з проблемами. Теоретичні та методичні питання, присвячені проблемам становлення та розвитку підприємництва в Україні, а також створення нових організаційно–правових форм підприємств у період трансформації економіки, знайшли своє відображення у дослідженнях таких вітчизняних вчених, як Н. Беренда, В. Бородюк, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, З. Герасимчук, Т. Говорушко, В. Горфінель, С. Дзюбик, Л. Дмитриченко, М. Долішній, Л. Донець, Н. Радіонова, Н. Романенко, В. Сизоненко, С. Соболь, О. Телетов та інших. Разом із тим, незважаючи на значну кількість опублікованих праць та їхню наукову цінність, чимало теоретичних і практичних аспектів даної проблеми залишаються дискусійними й потребують подальших досліджень.

Метою статті є аналіз сучасного стану та найважливіших показників діяльності вітчизняних підприємств у нових умовах господарювання, дослідження основних тенденцій та перспектив їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Господарським кодексом підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади, або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково–дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством України [1, ст. 62].

Суб'єктами господарювання є господарські організації – юридичні особи, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці; філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій.

В Україні діють такі види підприємств:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство колективної власності – підприємство, що діє на основі колективної власності;
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування відповідними територіальними громадами [1, ст. 63].

Залежно від наявності у статутному капіталі підприємства іноземних інвестицій, вони визнаються підприємствами з іноземними інвестиціями або іноземними підприємствами, а залежно від способу утворення та формування статутного капіталу – унітарними та корпоративними [1, ст. 63].

Співвідношення між різними видами підприємств, особливо між державними і приватними, змінюються у процесі реформування економіки.

На початкових етапах ринкових перетворень в Україні зміни у структурі економіки були спричинені виникненням різноманітних форм власності і супроводжувалися розвитком нових організаційно–правових форм господарювання. В цей період на фоні незначного зростання загальної кількості підприємств прискореними темпами зменшувалася кількість державних підприємств, натомість у декілька разів збільшилася кількість підприємств, заснованих на колективній власності.

Процеси приватизації і акціонування, що відбувалися у країні, а також низька ефективність діяльності державних підприємств призвели до подальшого скорочення державного сектору економіки. Цей період характеризувався значним зростанням кількості малих підприємств, а також залученням населення до активної підприємницької діяльності і виникненням нового різновиду суб'єктів господарювання – фізичних осіб – підприємців.

До здобуття незалежності у структурі економіки України переважали великі підприємства. Розвитку нових форм підприємництва сприяло прийняття ряду законодавчих актів, зокрема Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» [2], Указу Президента «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» [3] тощо.

Світова економічна криза, яка розпочалась у 2008 році, привела до значного зменшення кількості підприємств, насамперед малого бізнесу, а також до суттєвого скорочення чисельності фізичних осіб – підприємців. Ця тенденція посилилась після прийняття Податкового кодексу України [4], оскільки в цьому документі було передбачено суттєві зміни стосовно спрощеної системи оподаткування. Намагання законодавців збільшити податкові надходження та зміцнити дохідну частину бюджетів усіх рівнів за рахунок малого підприємництва на фоні прогресуючої кризи призвело до зворотного ефекту.

Сьогодні в Україні функціонує 1 722 251 суб'єкт господарювання (табл. 1), у тому числі питома вага підприємств становить 22,8% від загальної кількості, а фізичних осіб – підприємців – 77,2%. Проте якщо підприємствами реалізується близько 94% продукції від загального обсягу реалізованої продукції в країні, то частка фізичних осіб – підприємців ледь перевищує 6%.

Слід зазначити, що протягом 2010–2013 років кількість підприємств в Україні зросла майже на 4%, а також збільшилась їх питома вага у загальній кількості суб'єктів господарювання. Зросли також обсяги реалізованої продукції. Натомість чисельність фізичних осіб – підприємців продовжуvalа скорочуватись. Так, у 2013 році вона зменшилась порівняно з 2010 роком майже на 26% (з 1 805 118 до 1 328 743). Останніми роками зменшилася також кількість зайнятих працівників на підприємствах. Проте частка зайнятих на підприємствах України все ж є значно більшою порівняно з часткою фізичних осіб – підприємців і становить майже 77% від загальної кількості.

Переважна більшість господарюючих суб'єктів (51,7%) зосереджена у сфері торгівлі та займається ремонтом автотранспортних засобів (табл. 2).

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Таблиця 1. Основні показники діяльності суб'єктів господарювання

Показники	2010	2011	2012	2013
1. Кількість суб'єктів господарювання, одиниць				
а) підприємства	2184105	1701797	1600304	1722251
– усього, одиниць	378987	375872	365112	393508
– у % до загальної кількості	17,4	22,1	22,8	22,8
б) фізичні особи – підприємці				
– усього, одиниць	1805118	1325925	1235192	1328743
– у % до загальної кількості	82,6	77,9	77,2	77,2
2. Кількість зайнятих, тис. осіб	11000,5	10393,5	10198,8	9965,1
а) на підприємствах				
– усього, тис. осіб	8186,0	8022,1	7920,9	7642,5
– у % до загальної кількості зайнятих	74,4	77,2	77,7	76,7
б) фізичні особи – підприємці				
– усього, тис. осіб	2814,5	2371,4	2277,9	2322,6
– у % до загальної кількості зайнятих	25,6	22,8	22,3	23,3
3. Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	3692554,4	4302627,2	4563794,8	4437326,1
а) підприємства				
– усього, млн. грн.	3462136,2	4091411,4	4307145,6	4153088,0
– у % до загального обсягу реалізованої продукції	93,8	95,1	94,4	93,6
б) фізичні особи – підприємці				
– усього, млн. грн.	230418,2	211215,8	256649,2	284238,1
– у % до загального обсягу реалізованої продукції	6,2	4,9	5,6	6,4

Розраховано автором за [5].

Таблиця 2. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Галузі економіки	Усього		У тому числі	
	одиниць	у % до підсумку	підприємства	фізичні особи – підприємці
Сільське, лісове та рибне господарство	71058	4,1	49848	21210
Промисловість	121244	7,0	49130	72114
Будівництво	52983	3,1	36185	16798
Торгівля і ремонт автотранспортних засобів	890658	51,7	110414	780244
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	92366	5,4	16810	75556
Тимчасове розміщення й організація харчування	52077	3,0	10096	41981
Інформація та телекомунікації	86377	5,0	14885	71492
Фінансова та страхова діяльність	11250	0,7	5177	6073
Операції з нерухомим майном	92013	5,3	35076	56937
Професійна, наукова та технічна діяльність	97052	5,6	33946	63106
Діяльність у сфері обслуговування	40191	2,3	17478	22713
Освіта	8467	0,5	2367	6100
Охорона здоров'я та надання соціопомоги	18048	1,0	4914	13134
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11620	0,7	2341	9279
Надання інших видів послуг	76847	4,5	4841	72006
Усього	1722251	100,0	393508	1328743

Розраховано автором за [5].

Таблиця 3. Основні показники діяльності суб'єктів підприємництва за їх розмірами

Показники	2010	2011	2012	2013
1. Кількість суб'єктів, одиниць:				
– великого підприємництва	586	659	698	659
– середнього підприємництва	21338	21059	20550	19210
– малого підприємництва	2162004	1679902	1578879	1702201
2. Кількість зайнятих, тис. осіб:				
– великого підприємництва	2400,3	2449,0	2484,2	2383,7
– середнього підприємництва	3413,8	3273,5	3188,2	3054,2
– малого підприємництва	4958,6	4442,0	4285,2	4291,2
3. Обсяг реалізованої продукції суб'єктами, млн. грн.:				
– великого підприємництва	1401596,8	1775829,0	1761086,0	1717391,3
– середнього підприємництва	1415851,8	1618849,2	1782445,6	1683344,1
– малого підприємництва	779197,8	807777,0	916287,2	933717,7
4. Фінансовий результат до оподаткування суб'єктів підприємництва, млн. грн.:				
– великого	28471,1	92572,1	37182,2	28003,5
– середнього	41581,7	31090,8	47742,0	8390,1
– малого	-15647,1	-5057,3	-9254,0	-25057,9

Розраховано автором за [5].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В інших галузях зосереджено від 0,5% (в освітній галузі) до 7% (у промисловості) суб'єктів підприємницької діяльності.

У табл. 3 наведено статистичні дані щодо основних показників діяльності підприємств у розрізі великих, середніх та малих згідно з критеріями, визначеними у попередніх редакціях Господарського кодексу України.

Як свідчать дані табл. 3, у країні функціонує 659 великих підприємств, 19 210 – середніх та 1 702 070 – малих. У 1991 році в Україні було лише 47 084 малих підприємства, тобто їхня кількість за 22 роки зросла майже в 40 разів, причому за перше десятиріччя кількість малих підприємств збільшилася лише в 5 разів.

Малі підприємства відіграють суттєву роль у ринковій економіці, проте дуже часто у них не вистачає коштів для впровадження найновіших досягнень науки і техніки. До того ж і фінансовий результат до оподаткування на цих підприємствах часто негативний. З цієї точки зору найбільш рентабельною видеться діяльність середніх підприємств, прибуток яких переважає результат діяльності великих підприємств. Проте оптимального співвідношення між великими, середніми і малими підприємствами не існує, оскільки в кожній країні на певному етапі розвитку може переважати та чи інша категорія підприємств, зважаючи на їх ефективність. Крім того, є галузі, в яких мале підприємництво краще зарекомендувало себе протягом багатьох років. До них належать насамперед легка, харчова промисловість, побутове обслуговування. Що стосується металургійного та машинобудівного виробництва, то воно зосереджене на великих підприємствах зі значною чисельністю працюючих.

Основною формою організації великих та середніх підприємств є акціонерні товариства. Серед малих підприємств найбільш розповсюдженою та достатньо ефективною формою організації є товариства з обмеженою відповідальністю.

Нові завдання нині постали перед підприємствами у зв'язку з європейським та євроатлантичним вибором України, адже вихід на європейський ринок потребує значних соціально-економічних перетворень, успіх яких багато в чому залежить від того, як зуміє адаптуватись до нових умов первинна ланка національного господарства – підприємство.

Європейська інтеграція надає нові можливості для України, але вона може завдати суттєвих негативних наслідків для вітчизняних підприємств в умовах загострення глобальної конкуренції, нав'язування загальних для всіх правил поведінки [6].

Найбільшою серйозною проблемою української економіки є те, що більшість підприємств, які функціонують в Україні протягом тривалого періоду, мають застаріле устаткування, і, як наслідок, – низьку продуктивність та високу собівартість продукції.

Енергомісткість вітчизняного ВВП в декілька разів перевищує рівень країн – членів Євросоюзу.

Достатньо напружену є ситуація з кредитами. Так, якщо в Європі середньострокові кредити надаються підприємствам під 3–4% річних, то в Україні – під 20% і вище [7].

Висновки

Таким чином, для підвищення ефективності господарювання та забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств на європейському і світовому ринку першочерговими завданнями є:

- розробка і прийняття законодавчих актів з метою забезпечення умов для успішного здійснення підприємницької діяльності;
- реформування податкової системи;
- здешевлення банківських кредитів та забезпечення стабільності національної валюти на основі зміцнення банківської системи;
- державна підтримка інноваційної діяльності та створення умов для збереження й розвитку вітчизняного науково-технічного потенціалу;
- запровадження новітніх технологій з метою підвищення рівня ефективності використання енергетичних ресурсів та зниження собівартості продукції;
- підготовка та перепідготовка висококваліфікованих кадрів для роботи в нових умовах господарювання тощо.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436–IV [Електрон. ресурс] // Офіційний вісник України. – 2011.– №11.– Ст. 462. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» [Електрон. ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2000. – №51.– Ст. 447. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Указ Президента «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» [Електрон. ресурс] // Офіційний вісник України. – 2008. – №27.– Ст. 975. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755–VI [Електрон. ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2011. – №13–17. – Ст. 112. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Державний комітет статистики України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Рекомендації І Міжнародного науково-практичного семінару «Проблеми конкурентоспроможності економіки в умовах євроінтеграції: регіональні аспекти»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/>
7. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>